

Szankcionált jövő: Háború és Béke új fejezetei a 21. században

Sanctioning the future: New chapters of war and peace in the 21st century

Absztrakt

A háború és a béke kérdése a 21. század első negyedében a nukleáris pusztítás veszélye és az elhúzódó hibrid háború előre nem látott negatív következményei miatt a gonosz, megoldhatatlannak tűnő problémák listájának élére került. A paradoxonokkal megbirkózni képes komplex gondolkodásnak a döntéshozatalhoz szükséges kormányzási képességek tárházának részét kell képeznie, ha el akarjuk kerülni a megoldatlan konfliktusokat, amelyek eltemetik az emberi civilizáció vívmányait. A jövőnket a döntéseink szentesítik, akarva vagy akaratlanul, nap mint nap. A sok összetevőből és konfliktusforrásból álló háborúk láncolatának megértéséhez érdemes különbséget tenni a háborút kiváltó közvetlen okok és motivációk, a mélyebb, hosszú távú konfliktusok kialakulása, valamint a fegyverkezéshez és a fegyverhasználathoz kapcsolódó gazdasági és politikai érdekek között. A katonai-ipari komplexum fogalma ismét előtérbe került.

Kulcsszavak: emberi biztonság, hibrid háború, katonai ipari komplexum, új tudás és kormányzás, a vilárendszer átalakulása

Abstract

The question of war and peace has risen to the top of the list of wicked, seemingly insoluble problems in the first quarter of the 21st century, because of the threat of nuclear destruction and the unintended negative consequences of a protracted hybrid war. Complex thinking, capable of dealing with paradoxes, must be part of the repository of governance capabilities for decision-making if we are to avoid unresolved conflicts that bury the achievements of human civilisation. The future is sanctioned by our decisions, wittingly or unwittingly, on a daily basis. In order to understand the chain of wars that have many components and many sources of conflict, it is worth distinguishing between the immediate causes and motivations that trigger war and the emergence of deeper, longstanding conflicts and the economic and political interests linked to armaments and the use of weapons. The notion of the military-industrial complex has come to the fore again.

Keywords: human security, hybrid war, military industrial complex, new knowledge and governance, transformation of the world system

[1] A tanulmány egy korábbi változata megjelent a Benczes István és Szunomár Ágnes által szerkesztett, Változó világ: Ünnepi tanulmánykötet Szentés Tamás akadémikus 90. születésnapja alkalmából című kötetben.

1. VÉGVESZÉLYBEN

Szentes Tamás (2022) legújabb – magyar nyelven még publikálatlan – esszéjében számba veszi és összefüggéseikben tárgyalja mindazokat a válságtényezőket, amelyek 2022 harmadik évtizedének elején a II. világháborút követő korszak legveszélyesebb világállapotához vezettek. A lista folyamatosan bővül:

- klímaváltozás, szélsőséges időjárás, aszályok és áradások, előre jelezhető és kiszámíthatatlan természeti katasztrófák, a termőföldek, az állat- és növényállomány fokozódó pusztulása; ennek következtében
- mezőgazdasági és élelmezési válságok láncolatai, a nyomukban járó éhínség; ami
- a világ legkiszolgáltatottabb térségeiben létrehozta a szervezett helyi erőszak és kényszermigráció ördögi körét;
- a Covid-19 és egyéb megnevezetlen járványok terjedését;
- a fejlettebb világ (elsősorban az Európai Unió) migrációellenes láncreakcióit és a bevándorlásellenes szélsőséges politikai erők fokozódó előretörését;
- a helyi jellegű konfliktusként, „testvérháborúként” is emlegetett orosz-ukrán háború elhúzódó, eszkalálódó jellegét, ami újra előtérbe állította a nukleáris fenyegetést és az atomháború veszélyét,
- a fegyverkezési verseny, a legális és illegális fegyverkereskedelem és a militarizáció felerősödését,
- mindezek következtében az általunk ismert demokráciába vetett hit megrendülését, végső soron a demokrácia válságát,
- és a sor még folytatható...

Az összefonódottságuk által is egyre súlyosbodó válságjelenségek az elmúlt években tovább mélyültek a Covid-19 világjárvány, a háború okozta energia- és élelmiszer válságjelenségeivel, a globális recesszió veszélyével, a második világháború óta nem tapasztalt mértékű és fokozódó bizonytalanság, kiszolgáltatottság és fenyegetettség érzését és az ezekből fakadó, előre nem kalkulálható reakciókat vonva maguk után.

1.1. DÖNTÉSHOZÓK – A MEGOLDÁS VAGY A PROBLÉMA RÉSZEI?

A válságtünetek felerősítették a gyakran etnikai és kulturális alapú befelé fordulást, ami megakaszthatja, sőt visszafordíthatja a több földrészen sikeresen megindult regionális integrációs folyamatokat. A természeti és ember okozta katasztrófákat és válságokat kezelni hivatott kormányzatok egyre inkább az egyéni államérdekek érvényesítésének útját járják, és így akarva vagy akaratlanul maguk is hozzájárulnak a kiszolgáltatott társadalmak veszélyérzetének, a rizikófaktoroknak és a bizonytalanságérzetnek exponenciális növekedéséhez.

A nemzetállamokból álló nemzetközi intézmények a hidegháborús korszak termékeként egyre alkalmatlanabbnak bizonyulnak a válságjelenségek kezelésére, vagy akár tompítására. Ez a globális, regionális és lokális szinten egyszerre jelentkező tehetetlenség a nemzetközi rend kiüresedését mutatja. Röviden: a közjó megővésére és kiterjesztésére hivatott nemzetközi szervezetek és nemzetállami kormányzatok – néhány jószándékú

törekvés és kísérlet ellenére – a megoldás helyett maguk is az egyre nehezebben áttekinthető problémahalmaz részeivé váltak.

A pandémia kezelése és a nyomában indult „oltásháború” különösen éles fényt vetett a nemzetállami kormányzatok rövidlátó egoizmusára, a rövidtávú gazdasági előnyökért folytatott játszmáinak negatív hatásaira. A határokat átszelő *de facto* szolidaritás hiányának ez az elburjánzó folyamata éles ellentétben áll a nemzetközi szervezetek és kormányzatok hivatalos missziójával. Különösen élesen jelentkezik ez az ellentmondás az Európai Unió esetében (Zelikow, 2022).

1.2. TUDOMÁNY ÉS KORMÁNYZÁS

A válságjegyek jelentős részének kezelésében és enyhítésében a gyorsan fejlődő és egyre komplexebb tudományos kutatások eredményei jelentős segítséget volnának képesek nyújtani a döntéshozók számára a kormányzás minden szintjén. Ehhez képest éppen a pandémia idején nőtt meg szinte valószerűtlen módon a tudománnyal szembeni szkepszis és gyakran kormányzati szintű elutasítás. A tudományellenesség korábban elképzelhetetlen módon nem csupán az autokráciák politikai elitje körében, de a legfejlettebb országok konszolidáltak elkönyvelt demokráciái esetében is tért hódított. Része lett egy új narratívának, ami megint csak a rövidtávú politikai haszonszerzés elvén alapulva élezi tovább az „ellenség – barát” dichotómiát a nagypolitika és a mindennapok világában.

A World Trade Center és a Pentagon elleni 2001 szeptemberi terrortámadást követően rohamosan felszínre törő válságjegyek és a rájuk adott ellentmondásos kormányzati válaszok további szellemi, pszichés és morális elbizonytalanodáshoz vezettek. Ez nagy mértékben csökkenti a társadalmak ellenálló és újra rendeződési képességét és fokozza megosztottságukat. Lefelé mozgó spirállal van dolgunk, amiről nem tudni ki, mikor és hogyan lesz képes megállítani.

A 2022 februárjában Oroszország Ukrajnával szembeni agressziójából kibontakozó és eszkalálódó háború egy kormányzás, konszenzus, közösen osztott célok és minden szereplő számára igazodási pontot jelentő világregend nélküli világot állít választás elé és kényszerít állásfoglalásra háború és béke kérdésében.

1.3. MENNYIRE VOLT VÁRHATÓ MINDEZ? VALÓBAN NEM JELZETT A TUDOMÁNY?

A második világháborút követően kialakult világregend megroppanásának tüneteire és veszélyeire tudósok, szakérők és néhány kiemelkedő politikus már jóval korábban megkísérelték felhívni a figyelmet. A komplex válság egyes elemei nem csupán külön-külön voltak érzékelhetők. A 60-as évek végétől egymást érték az átfogó helyzetértékelések és javaslatok az Aurelio Peccei alapította Római Klub híres jelentéseitől kezdve a '80-as években született Brandt (Észak-Dél: egy túlélési program, 1980), Palme (Közös biztonság, 1982), Bruntland (Közös jövőnk, 1987) jelentésig. Ezekben a munkákban kiváló közgazdászok, szociológusok, természettudósok és politikai szakértők széles köre vett részt. A globális problémák felé fordulást szorgalmazta az ENSZ és az UNESCO is új programok és intézmények létrehozásával.

U Thant ENSZ főtitkár kezdeményezésére alakult a '70-es évek közepén a tokiói székhelyű, de az Európai Unió több tagállamában is működő ENSZ Egyetem, amely ma már campusok globális hálózatát működteti (A Környezet és Emberi Biztonság nevet viselő bonni campus 2003-ban alakult).

A globális kihívások és azok összekapcsoltsága felé fordulás intézményesített törekvései elmozdulást jelentettek az egymástól elhatárolt működő tudományterületek zárt világához képest, de nem voltak képesek paradigmaváltást eredményezni sem a tudományok, sem a töredezett politikai valóság és gondolkodás világában.

A társadalmi, gazdasági és politikai változások következetes módszertani és empirikus összekapcsolására tett legátfogóbb és legsikeresebb kísérlet Immanuel Wallerstein nevéhez fűződik, aki szintén a '70-es évek elejétől kezdve dolgozott a modern világrendszer kialakulásának és hanyatlásának forradalmian újszerű bemutatásán. A „világrendszer szemléletet” a humán- és társadalomtudományok nehezen fogadták be, elutasított-sága ma is nagyobb elfogadottságánál. Úttörő és komplex szemléletet a történészek és közgazdászok kezdetben figyelemre méltónak találták, de némi joggal kifogásolt determinisztikus vonásai és más tudományterületek mélyebb ismeretét feltételező módszertana miatt nem került a tudomány fősodrába.

A globális átalakulás örvényszerű felgyorsulása és a különféle területekről induló, de erősen összegabalyodott válságok egyoldalú, diszciplináris megértésének kudarcai a 21. század elején kezdtek átfogóbb szemléleti áttörést hozni. A kiemelkedő példák közé tartoznak Zygmunt Bauman elemzései (2000; 2005), aki a folyamatos változásokat a cseppfolyósság metaforájával érzékelteti (Liquid life, liquid modernity, etc.). Egy másik nagyhatású megállapítása az interregnum (Bauman, 2012) korszakának (újra) beköszöntése: a régi világ (mostani világunk) törvényeivel, írott és íratlan játékszabályaival együtt haldoklik, miközben az új még nem képes megszületni. Noha a jelenségre Antonio Gramsci (2011) közel száz éve íródott Börtönnaplójában már felhívta a figyelmet, annak drámai aktualitása mindennapjainkban tagadhatatlan.

Hankiss Elemér (2011) Baumannal egyidőben jut hasonló megállapításra: megfogalmazása szerint az emberiség a 21. század elején a bizonytalanság új korszakába került. Észreveszi, hogy a társadalmak összetartásában korábban jelentős szerepet játszó nagy narratívák (jóléti állam, európai modell, amerikai álom) és nagy világtérképek (szociáldemokrácia, konzervativizmus, liberalizmus), a 20. század végétől fokozatosan veszítenek meggyőző erejükből. Ilyen tengelyfordító, azaz Jaspers^[2] szavaival „axiális” korszakokban, megnő a veszélye a hitek és intézmények összeroppanásának és megnő az igény valami újnak a megteremtésére. De erre csak akkor van esély, ha megvan „az erő, a bátorság, a tudás, az autonómia, az akarat” arra, hogy az emberi közösségek „újra értelmezzék a világot, a társadalmi rendet, emberi létünket.” (Hankiss, 2011) És ha képesek megállapodásra jutni abban, hogy ehhez közös erőfeszítésekre, új konszenzusra, tehát kompromisszumokra van szükség.

[2] Karl Jaspers (1883–1969), német filozófus.

A civil társadalomról és az erős demokráciáról szóló elemzéseinek köszönhetően világszerte ismert politikai gondolkodó és közíró, Benjamin Barber (2004), szintén a 2000-es évek elején fogalmazta meg a kölcsönös egymásra utaltság globális koncepcióját. Interdependencia elnevezéssel nemzetközi vitasorozatot, szellemi mozgalmat indított, az amerikai Függetlenség napját követően a Kölcsönös függés (azaz egymásra utaltság) napját megünneplendő a világ különböző pontjain Mexikóvárostól Brüsszelen és Berlinen át Isztambulig és Dublinig. Barber elsősorban az egyre globalizáltabb és kölcsönös függések láncolatába kerülő világ és a nemzetállami szintű demokráciák és döntéshozatal, a 'globális' és a 'nemzeti' közötti növekvő feszültségre és az ebből származó veszélyekre kívánta felhívni a figyelmet. Hangsúlyozta, hogy a demokráciának csak a határokat átszelő vagy átívelő együttműködések és együtt gondolkodás, a társadalmi tőke és a bizalom újra felhalmozása révén lehet jövője.

A globális, regionális és lokális változások összefüggéseinek vizsgálata és fejlesztési stratégiák kidolgozása céljával létrehozott kőszegi Advanced Studies (iASK) intézet számos kutatója és vendégprofesszora folytatta a fent említett törekvéseket.

Jody Jensen (2010; 2011; 2014) is az új évezred első évtizedében jut arra a következtetésre, hogy a bizonytalanság új korszaka egyben a látszólag elkülönülten létező jelenségek összekeveredésének, hibridizációjának a kora is. Jensen az új korszakot kaordikus kornak nevezi, ahol a káosz és a rend egyszerre, egymástól elválaszthatatlanul vannak jelen. A nagy interregnum dinamikus modellként jelenik meg, amelynek keretei között lehetséges a régi, hagyományos szereplők elvegyülése az új idők új játékosaival, akik együttesen, egymással összeütközésben vagy egyetértésben, játék közben hozzák létre az új játékszabályokat.

Az egyre ellenőrizhetlenebb káosz és növekvő komplexitás jegyeit mutató világrendszer elemzése a változások okait és alternatív megoldásokat kutatókat folyamatosan új kérdések és új fogalmak bevezetésére sarkallják.

László Ervin (1977) rendszerfilozófus, a Római Klub egyik jelentésének megfogalmazója Wallersteinhez hasonlóan a világrendszer teljes transzformációját szintén elkerülhetetlennek látja, amire belátható időn belül sor fog kerülni. Ha az emberiség győztesen akar kikerülni ebből az átalakulásból, elengedhetetlen, hogy planetáris tudat alakuljon ki a jelenlegi széttöredezett és ellenségképekre épülő tudatformákkal szemben.

Kerekes Sándor (2022) a kialakulóban lévő új fogalmi hálót a jelen tudásunk alapján megoldhatatlan, „gonosz” problémák kifejezésével gazdagította. Nemcsak bizonytalan, ellentmondásos, hibrid és kaordikus a nagy átmeneti korszak, de tele van megoldhatatlan problémákkal, megoldás nélküli egyenletekkel. A gonosz problémákat nem lehet szőnyeg alá söpörni, megoldás hiányában is kell hoznunk döntéseket, amelyeket menet közben folytonosan korrigálunk. Ezzel magunk is hozzájárulhatunk a káosz és bizonytalanság növekedéséhez, miközben abban reménykedünk, hogy egyszer eljutunk a megoldásokat hozó állapotba.

Az éghajlatváltozás megsokszorozta a katasztrófák és kockázatok számát. Az élet szinte minden területén gyors válaszokra és visszarendeződési képességre, rezilienciára van szükség a fennmaradáshoz. A levegő, a talaj, a víz a természeti és ember okozta katasztrófák miatt drága kincssé vált. Az ökoszisztéma és társadalmi rendszerek egyre erősebb

összekapcsoltsága a tudományterületek összekapcsolódását és újszerű, állandósuló együttműködését kívánja meg.

Megnőtt az előrejelzések, a várható katasztrófák és kockázatok kezelése, a „rizikó menedzsment”, azaz az új tudás hasznosítása iránti igény. Mindez az új tudás előállítóit és közvetítőit gyökeresen új feladatok és közvetlen társadalmi felelősségvállalás elé állítja. Ahogyan a korábban elszigeteltségben működő tudományterületek között, úgy a tudás és a döntéshozatal képviselői között is új kapcsolatra, intézményesített, horizontális típusú együttműködésre van szükség.

Dan Brooks amerikai-kanadai evolúcióbíológus évek óta dolgozik azon, hogy gazdag életművét a döntéshozók és előkészítők nyelvére fordítsa. Brooks professzor több írásban és előadásában (2019; 2020a; 2020b) hívta fel a figyelmet a közelgő pandémiák veszélyeire és javasolt módszereket a rájuk való felkészülés és védekezés terén. Az időben érkezett figyelmeztetéseket és a megelőzésükre-kezelésükre tett javaslatokat a döntéshozói szint figyelmen érdemi válasz nélkül hagyta.

Bogárdi János (2022) az extrém környezeti események hidrológiája, a kockázatok és sérülékenység vizsgálata, valamint a környezeti migrációkutatás terén ért el kimagasló eredményeket. Az ENSZ Európai Egyetem rektorhelyetteseként és bonni intézetének igazgatójaként a környezet és emberi biztonság összefüggéseit állította az intézmény kutatásainak középpontjába. Vízből vagyok, vízzé leszek. Miért forog a víz körforgása körül a világ? címet viselő könyvében a globális problémákat a vízgazdálkodás nagyítóján keresztül mutatja be. Az iASK műhelyében Tóth Gergely-jel és Mizsei Zoltánnal együtt dolgozta ki a Tájékp – VízTájékp – HangTájékp koncepcióját^[3].

A kapcsolódási pontok számának exponenciális növekedésével egyre nagyobb az igény a tudomány és a gyakorlati élet (gazdaság, kultúra, politika) közötti átjárásra. A tudósként is, Európai parlamenti képviselőként is kiemelkedő Schöpflin György életműve arra mutat rá, hogyan készíti elő a siker a kudarcot, ha a hatalom (akár kisebb, akár nagyobb államok esetében) elveszíti az önreflexió képességét. Az Európai Unió egésze a sikeresen indult integrációs folyamat dacára mára önértelmezési zavarba, Schöpflin (2015) szavaival „episztemológiai válságba” került, amiből csak úgy kerülhet ki, ha céljait a megváltozott történelmi kontextusban képes újra fogalmazni.

A kőszegi Advanced Studies intézet kutatási programjából kiemelt néhány példa mellett számtalan világszerte működő tudományos műhely lenne még felsorolható. Ennek ellenére a mai napig nem épült ki a közvetítés megfelelő intézményrendszere tudomány és döntéshozatal között. Nincs olyan híd vagy csatorna, amelyen közlekedve a releváns kutatási eredmények a megfelelő sebességgel és hatékonysággal juthatnának el rendeltetési helyükre és amellyel a megfelelő szintű és minőségű párbeszéd és egyeztetés alakulhatna ki a kormányzatok és a társadalmi felelősségtudattal működő tudomá-

[3] A Sustainable Water Future Project Szöllösi Nagy András és Anik Badhuri vezetésével, Bogárdi János és Charles Vorosmarty (City University of New York) professzorok közreműködésével 2016-ban tartotta előkészítő ülését az iASK Bibó István termében. A kooperáció globális és regionális problémák komplex elemzése terén azóta is folytonos. Ez tükröződik többek között az Insula Magna – Szigeteköz-Csallóköz fejlesztési stratégiájának, a körkörös gazdaság koncepció helyi alkalmazásának kidolgozásában.

nyos közösségek között. Lehetséges, hogy gyakran az erre vonatkozó egyértelmű igény nem fogalmazódik meg pontosan az intézményi rendszereink merevsége, lassú reakcióideje és befelé fordulása és kompetencia hiánya következtében. Ezekért a hiányosságokért egyre nagyobb árat leszünk kénytelenek fizetni, ha nem kezdünk hozzá sürgősen az átalakításhoz saját területeinken.

2. A HÁBORÚ ESZKALÁCIÓJA ÉS A VÉGVESZÉLY

Szentes Tamás írásában a válságtényezők bemutatása és összekapcsolása mellett különös hangsúlyt kap a 2022-ben kiteljesedett orosz-ukrán háború és annak szemünk előtt kibontakozó és eszkalálódó katasztrófális következményei. Az írás címe az atomháború három évtized múltán újra valóságos veszélyt jelentő veszélyére utal.

Az orosz-ukrán háború nagy lökést adott az erőszak eszkalációjának és a járulékos fenyegetettség (pl. élelemválság Afrikában stb.) érzés terjedésének. Mintha új normalitásként kellene tekintenünk a földrajzilag is közelünkbe került, de az élet minden zugában tetten érhető háborúra.

A civilizációs, kulturális és az együttélést humanizáló írott és íratlan szabályok és eredmények, amelyeket az erőszak elkerülését elsődleges értéknek tekintő társadalmi és politikai mozgalmak és törekvések a második világháborút követő időszakban elértek, valóban veszélybe kerültek (Special Report on Human Security, 2022).

Egy korlátozottan elképzelt atomháború lehetséges következményeit nem lehet alábecsülni. Ez a veszély kontrollálhatatlan és kiszámíthatatlan szereplők oldaláról jelentkezik és új dimenzióba helyezi az összefonódó válságok megszelídítésének lehetőségét.

A sok összetevőjű és számos forrásból táplálkozó konfliktus háborús esemény-láncolattá válásának megértéséhez érdemes megkülönböztetni a háborút kiváltó közvetlen okokat és indokokat a mélyebben fekvő, hosszú ideje lappangó konfliktusok felszínre kerülésétől és a fegyverkezés és a fegyverek felhasználásához kapcsolódó gazdasági és politikai érdekektől.

2.1. A KILENC ÉVES HÁBORÚ ÚJ SZAKASZA

2022. február 4. Peking: A Kínai Népköztársaság elnöke Hszi Csin-Ping és az orosz federáció elnöke Vladimir Putyin a Téli Olimpiai Játékok megnyitása előtt tartott közös sajtótájékoztatójukon a következő megállapításokat tették:

- a kínai-orosz kapcsolatok fejlesztésének lehetőségei határtalanok;
- mindkét ország elkötelezett híve a demokráciának; és a nyitott világrendnek, aminek az ENSZ áll a középpontjában;
- Kína és Oroszország elkötelezettek a nemzetközi jog alapelveinek.

2022. február 24-én a 2014-es, új típusú, hibrid háború jegyeit viselő orosz terület-szerzési akció és az azt követő, 'befagyott' konfliktus Oroszország nyílt katonai agressziójával folytatódott. Az 1945 utáni Európában példátlan pusztításba, ipari és civil létesítmények porig rombolásába, óvodák, kórházak, lakóépületek, víz- és atomeróművek,

energia tárolási és elosztó központok folyamatos bombázásába, mértéktelen föld, víz és levegőszennyezésbe torkollott és az emberi szenvedés és traumák felmérhetetlen következményeit vonta és vonja maga után. Különböző becslések szerint a halálos áldozatok száma 2022 novemberének végén meghaladja a 200 ezret. A lakóhelyük elhagyására kényszerültek száma több millióra rúg.

1. táblázat: A háború számokban

Table 1 The war in numbers

Ukrajnából menekültek száma (Utolsó adat: 2022. 11. 29. UNHCR)	7 891 977 fő
Ukrajnán belül áttelepítettek száma (Utolsó adat: 2022. 10. 27. UNHCR)	6 540 000 fő
Civil áldozatok száma (Utolsó adat: 2022. 11. 28. OHCHR)	6 655 fő
Civil sérültek száma (Utolsó adat: 2022. 11. 28. OHCHR)	10 368 fő
Orosz katonai áldozatok és sebesültek száma (Utolsó adat: 2022. 11. 17. becslés, US)	több, mint 100 ezer fő
Ukrán katonai áldozatok és sebesültek száma (Utolsó adat: 2022. 11. 17. becslés, US)	~ 100 ezer fő
Becsült károk (milliárd dollár) (Kyiv School of Economics, 2022. 09. 01.)	
Lakóépületek	50,5
Infrastruktúra	35,3
Vállalati eszközök, ipar	9,9
Mezőgazdaság és földterületek	6,6
Szociális szféra	0,2
Járművek	2,7
Oktatás	7,0
Kereskedelem	2,4
Energia	3,6
Egészségügy	1,6
Közművek	2,3
Kultúra, idegenforgalom, sport	2,0
Közigazgatási épületek	0,8
Digitális infrastruktúra	0,6
Pénzügyi ágazat	0,1
Környezetvédelem	1,5
Összesen:	127

Forrás: A szerző összeállítása a kapcsolódó információk alapján

Bár a vélemények a háború kitörésének konkrét okaival kapcsolatban megoszlanak, sokan vélik úgy, hogy a NATO terjeszkedésével és az Oroszország elszigetelésére irányuló törekvéseikkel – melyeket a 2000 óta rövid megszakítással hivatalban lévő elnök

nemzetközi fórumokon többször nyíltan elítélt – az Egyesült Államok és a „Nyugat” kiprovokálta a konfliktust. E szerint Oroszországot nem terheli felelősség, csak és kizárólag a „Nyugaton” múlik, hogy mikor ér véget a háború. A mai napig ez Oroszország hivatalos álláspontja. Azt viszont kevesen vonják kétségbe, hogy Ukrajna lerohanásával, infrastruktúrájának módszeres rombolásával Oroszország egyoldalú agressziót hajt végre. Félrevezető volna azonban a háborút egyedül az újjáéledő nagyorosz imperia- lizmus megnyilvánulásaként, esetleg pusztán területszerzési célból indított „gyarmati” háborúként felfogni (Snyder, 2022). Kiváltó okai, a szemben álló felek rövidtávú vagy éppen stratégiai kalkulációi, a bizonytalan és kiszámíthatatlanul változó kaordikus világ váratlan meglepetései és az erre adott spontán vagy kényszerű válaszok a hibriditás és a gonosz problémák komplex és sűrített, ráadásul dinamikusan alakuló megnyilvánulá- sai. Prolongáltan elhúzódó jellegének mélyebb rétegei azonban a piaci fundamentaliz- musnak, a neoliberais gazdasági világrendszer válságának (Kaldor, 2007; Szentés, 2022) és visszafordíthatatlan átalakulásának kontextusában érthetők meg.

2.1.1. ELŐZMÉNYEK

2007. február 10-én, a Münchener Biztonságpolitikai csúcsertekezleten Putyin elnök vilá- gosan fogalmazott: „A NATO bővítésének semmi köze a szövetség modernizációjához, vagy Európa biztonságának fokozásához. Épp ellenkezőleg: ez olyan komoly robbanás- veszéllyel fenyegető tényező, amely csökkenti a kölcsönös bizalom szintjét.” Emlékez- tette a jelenlévő nyugati vezetőket Manfred Wörner akkori NATO főtitkár 1990. május 7-i beszédére: „...maga a tény, hogy képesek vagyunk arra, hogy ne telepítsünk NATO haderőt a Szövetségi Köztársaság határain túlra, stabil biztonsági garanciákat jelent a Szovjetunió számára.”

Putyin a NATO ukrajnai bővítésének tervére reagált. Nem kapott érdemi és vilá- gos választ a NATO vezetői részéről, azon kívül, hogy ismételten hangoztatták, minden ország szabadon dönthet a csatlakozási szándékáról – tehát Ukrajna csatlakozása előtt szabad az út. A szembenállás éleződött.

A Jelcin által kiválasztott „fiatal, rátermett vezető” kezdetben elődje útját kívánta folytatni: a demokratizálódás és piacgazdaság kiépítését sajátos orosz eszközök- kel, de a jogállamiság és a nemzetközi jog szabályainak betartásával. Ennek az útnak a bizonytalansága, halmozódó kudarcai, Oroszország fokozódó marginalizálódása, a társadalom ebből fakadó növekvő frusztrációja és bevallottan erősödő nosztalgi- ája a sztálinizmus világhatalmi aspirációi iránt hamar egyértelművé vált. A Kreml által is sulykolt meggyőződés, miszerint az ország tévútra kerülését a Szovjetunió szétesése, Gorbacsov engedékeny, enyhüléspárti politikája, az egyoldalú leszereléssel és a hideg- háború befejezésével beteljesedő „árulása” okozta. Az a meggyőződés, hogy a Nyugat, elsősorban a NATO-t irányító Egyesült Államok Oroszország visszaszorítására, végső soron elpusztítására törekszik, a korábbival tökéletesen ellentétes geopolitikai dokt- rína kialakításához vezetett.

E szerint Oroszországnak vissza kell szereznie korábbi világhatalmi befolyását és elismertségét, méltó helyet kell kapnia a világ folyamatainak alakításában. Ez csak akkor lehetséges, ha letér a Nyugat által meghatározott útról, nem enged többé a liberalizmus

ideológiai nyomásának, nem törődik a jogállamiság kérdéseivel, nem követi a kívülről diktált értékrendet és szabályokat. Épp ellenkezőleg, a saját érdekeit és értékeit szem előtt tartó gazdasági, katonai és kulturális megerősödéssre és érdekszféra kialakításra törekszik.

Ehhez a 180 fokok fordulathoz és új orosz doktrína népszerűsítéséhez Putyin az orosz társadalomban széleskörben elfogadott nézetek megerősítéséhez folyamodott, miszerint Oroszország saját belső törvényszerűségei és értékrendje szerint működő különleges entitás, amelynek világtörténelmi elhivatottsága a gonosz (értsd mindenkélt az Egyesült Államok és a NATO) elleni kérelhetetlen küzdelem.

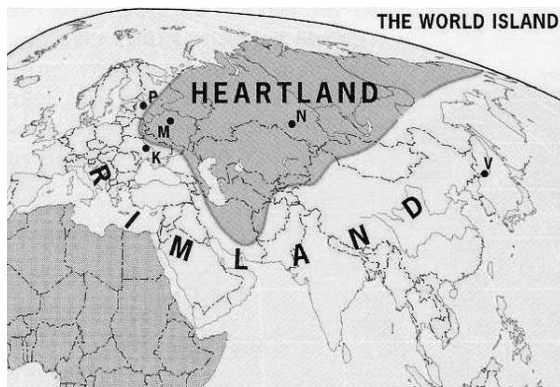
Divatba jöttek a sajátos orosz sorsot és küldetésstudatot kifejtő irodalmi és filozófiai művek, mindenekelőtt Szolzsenyicin írásai, a Szovjetunió létrejöttkor demokratikus nézetei miatt menekülésre kényszerülő Ivan Iljin munkái, és a jelenleg is aktív Alexander Dugin tanai.

Iljin svájci emigrációja idején nagy ideológiai fordulatot tett: a demokráciának és a jogállamiságnak hátat fordítva Carl Schmitt nyomán hirdette, hogy a politika feladata az ellenség azonosítása és semlegesítése. E szerint Oroszország elhivatottsága miatt a könyörtelenség és erőszak alkalmazása nem csupán elfogadható, de elkerülhetetlen: „Imádságom kard. És kardom imádság.” (Snyder, 2018, 261 – Wessely Anna fordításában)

Alexander Dugin jelenleg is nagy hatással bíró guru és ideológus, akinek leglényesebb hozzájárulása az új doktrínához az Eurázsia vízió, miszerint Oroszországnak nem csupán a szovjet birodalom korábbi határait kell visszaállítani, de a környező szomszédos országokkal (Irán, Szíria, Irak, Üzbegisztán stb.) erős szövetségre kell lépnie.

A Kaszparov orosz sakkvilágbajnok által szervezett demokráciát követelő ellenzéki mozgalmak rendőri erőszakkal és letartóztatásokkal történő szétverése után Dugin új nacionalista-populista ellenmozgalmat indított, amelynek egyik fő követelése az orosz közélet és politika megtisztítása a nemzetközi befolyástól. Fő jelszava, „Orosz Oroszországot!” tökéletesen illeszkedik a 21. század populista mozgalmainak sorába. A militarista felhangú tüntetések sikerrel népszerűsítették az új orosz geopolitikai doktrínát.

1. ábra: Valóban lehetséges Oroszország „visszaszorítása”?
Figure 1 Is it really possible to 'contain' Russia?

Forrás: https://monarchaphuman.files.wordpress.com/2014/02/heartland_rimland.jpg

Ez a visszafordulás a történelem korábbi korszakai felé megalapozta a jövőről szóló biztonságpolitikai és katonai doktrínát. Megszületett a Nyugat teljes elutasításán épülő új ellenségkép, azzal a leporolt és tovább fejlesztett központi gondolattal, hogy a „Nyugat” Oroszország bekerítésére, meggyengítésére, végső soron elpusztítására tör. Ennek ellenszere egy minden korábinál kiterjedtebb és erősebb új orosz birodalom létrehozása, amely egyben az új Eurázsia központi hatalma. Az új birodalmi követelések közé tartozik, hogy a korábbi szovjet szatellitállamoknak semlegessé kell válniuk, ki kell lépniük a NATO kötelékeiből, más szóval Oroszország fogja visszaszorítani a NATO-t az 1990-es határokig, újra érdekszférájába vonva a korábbi szovjet csatlósállamokat.

2. ábra: NATO tagállamok határai 1989 előtt és 1991 után
 Figure 2 Borders of NATO member states before 1989 and after 1991

BEFORE 1989

AFTER 1991

Forrás: Strategic Foresight in an Age of Disruption. The Challenge of Complexity.
 Seán Cleary, iASK – 8 November 2022

Oroszország újrafogalmazott katonai biztonsági érdekeinek érvényesítési szándéka mellett hivatalos retorikájában ragaszkodik békés céljainak hangsúlyozásához. A több mint egy éve tartó háborút a mai napig „speciális katonai műveletek”-ként kommunikálja. Ez az átlátszó önellentmondás rávilágít és magyarázatot ad az orosz hadvezetés zavarára és eddigi sikertelenségére. Világos és felvállalt célok és a velük

azonosuló hadvezetés és hadsereg nélkül nem vívható sikerrel területi háború. Katonai téren meglévő túlereje, széleskörű pusztításai és megfélemlítési akciói ellenére ezért is maradt sikertelen Oroszország „speciális katonai művelete”.

2.1.2. „ELJÖTT A PILLANAT”: PUTYIN SZERINT A VILÁG – VALÓSÁGOS ELEMENKEN ALAPULÓ TÉVES KALKULÁCIÓK

2021 végén, az Egyesült Államok váratlan, megmagyarázatlan és kínosra sikerült afganisztáni kivonulását követően Putyin elérkezettnek látta az időt Ukrajna semlegesítésére és egy oroszbarát kormány hatalomba ültetésére. Tervei szerint ehhez elég lesz egy gyors katonai akcióval ráijeszteni az ukránokra, akik rövid ellenállás után feladják a küzdelmet, a helybeliek kenyérrel és sóval fogják fogadni az orosz katonákat, Zelenszkij elnök elmenekül, rövidesen ki lehet írni az orosz szuronyok árnyékában tartott szabad választásokat.

Min alapultak ezek az elképzelések? Röviden: a számok, a fizikai méretek és a gazdasági érdekek bővületén. Valamivel részletesebben:

- az ország hatalmas területén található kifogyhatatlan természeti kincsek, nyersanyagok, elsősorban az olaj, amittől számos európai ország működőképessége függ;
- a haderő és az utánpótlás katonai kapacitásának a kiválasztott ellenféllel szembeni hatalmas fölényén;
- a katonailag felkészületlen, korrumpálható és háborúba bocsátkozni nem kívánó EU-tagországok orosz olajtól való függésén;
- az egyre szervezetlenebbnek látszó, gyengülő, a Putyinnal baráti viszonyt ápoló Donald Trump volt amerikai elnök szavaival „agyhalott” NATO és különösen európai tagállami passzivitásával, pacifizmusával és cselekvésképtelenségével;
- a bár katonailag még mindig erős, de gazdaságilag gyengülő, belső társadalmi megosztottságával megbirkózni képtelen USA további befelé fordulásán;
- amely Trump remélt választási győzelme esetén folytatódik;
- a globális Dél, a fejlődésben elmaradottabb országainak fokozódó Amerika- és Nyugat-ellenességén, de legalábbis a nyugati neoliberális doktrína, a Washington konszenzus elutasíthatóságán;
- a mélygyökerű kulturális ellenszenv és korábbi hatalmi vetélkedés ellenére a felemelkedő Kína és az ismét nyíltan világhatalmi szerepre törő Oroszország egybeeső világpolitikai érdekein és az ezen alapuló hallgatóságos szövetségen;
- stb.

Mindezek alapján Putyin és az őt körülvevő hatalmi apparátus úgy vélhette, eljött a pillanat a hideget követő forró háború megindítására, aminek következményeitől Oroszországnak nincs sok félnivalója. A Nyugat majd életbe lépteti a szokásos szankciókat, politikai nyilatkozatok özönét zúdítja Oroszországra, miközben az európai kitett országok tovább fizetnek az olcsó orosz olajért, és többségükben el akarnak kerülni minden közvetlen vagy közvetett fegyveres beavatkozást. A szankciókat Oroszország felkészülten várja, a politikai indulatok egy idő után elcsitulnak, Ukrajna gyorsan visszazoklik a Nagy Testvér öleléséhez, a két nép (amely amúgy is egy) újra összeolvad. Medvegyev miniszterelnök szavaival: pár év múlva senki nem fog emlékezni az ukrá-

noakra^[4]. Oroszország menetelhet tovább újraéledő és megalapozottnak vélt birodalmi álmai megvalósítása felé. Kínával egyfajta érdekszövetségben, az eurázsiai népek és baráti országok gyűrűjében létrehozhatja a Techno-Autokráciák új és erős globális pólusát, szemben a Techno-Demokráciák gyengülő és földrajzi értelemben is szűkülő pólusával. Az így újra születő kétpólusú világ Oroszország cselekvőképességének köszönheti létét, aki Iljin receptje szerint jókor és pontosan ismerte fel és semlegesítette a neki rendelt ellenséget. Ezért népszerűsége, presztízse, befolyása világszinten tovább növekszik majd. A dolgok – Oroszországgal a középpontban – a helyükre kerülnek.

Nem így történt. Putyin elszámította magát.

- Ukrajna nem kapitulált, felkészülten várta az orosz támadást;
- az orosz katonákat só és kenyér helyett ellenszenv és példa nélküli ellenállás fogadta;
- Putyin elérte, amit az elmúlt harminc évben senkinek sem sikerült: Európa és a NATO egységbe tömörült és nem nézte tehetetlenül a történelem kerekének visszafordítási kísérletét;
- az Egyesült Államokat sem érte meglepetésként a háború, a hadi események arról tanúskodnak, hogy az amerikai Katonai Ipari Komplexum nem tétlenkedett, bár kerülni kívánta a nyílt katonai konfrontációt Oroszországgal, de
- az Európai Unióval karöltve minden lehetséges eszközzel segíti és segítette Ukrajna ellenállását;
- az európai közvélemény a kezdeti hezitálást követően szinte egységesen Ukrajna mellé állt, támogatva az ország szuverenitását és teljes függetlenségét, valamint a háború idején benyújtott európai uniós csatlakozási kérelmét;
- az európaiak sok százezer ukrán menekültet fogadtak be és juttattak munkához;
- az ukrán identitás és belső társadalmi szolidaritás megerősödött, késői gyermekként új, modern európai nemzet született (annak minden várható belső ellentmondásával);
- ezzel az Európai Unió politikai identitása is váratlanul megerősödött;
- a NATO európai szárnya Finnország és Svédország várható csatlakozásával korábban nem tapasztalt egységbe tömörült;
- Kína nem állt sem közvetlen, sem közvetett módon a területi agresszió oldalára, viszont kiállt a területi szuverenitás elve mellett a november 15–16-ai G20-as csúcsertekezleten, bár nyíltan nem ítélte el Oroszország háborúját^[5];
- Afrika és a globális Dél, bár elítélte az élelemválságot kiváltó szankciókat, túlnyomó részt semleges maradt;
- az ENSZ közgyűlése néhány ellenszavazat (14) és nagyszámú tartózkodás (73) mellett 2023. november 14-én határozatban ítélte el az orosz agressziót^[6].

[4] US using Ukrainians as bargaining chip in 'great game', says ex-Russian president. <https://tass.com/politics/1528119>

[5] G20 Bali Leaders' Declaration. Bali, Indonesia, 15–16 November 2022 <https://www.consilium.europa.eu/media/60201/2022-11-16-g20-declaration-data.pdf>

[6] Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine. <https://digitallibrary.un.org/record/3994052?ln=en> <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N22/679/12/PDF/N2267912.pdf?OpenElement>

2. táblázat: A szavazatok megoszlása – ENSZ közgyűlés, 2022. november 14. - mellette (1. csoport), ellene (2. csoport), tartózkodott (3. csoport)
 Table 2 Distribution of votes – UN general meeting 14 November 2022) – for (group 1), against (group 2), abstained (group 3)

Afganisztán, Albánia, Amerikai Egyesült Államok, Andorra, Argentína, Ausztrália, Ausztria, Belgium, Benin, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Kanada, Csád, Chile, Kolumbia, Comore-szigetek, Costa Rica, Ciprus, Csehország, Dánia, Dél-Korea, Dzsibuti, Dominikai Köztársaság, Ecuador, Elefántcsontpart, Észtország, Fidzsi-szigetek, Finnország, Franciaország, Grúzia, Németország, Ghána, Görögország, Guatemala, Hollandia, Horvátország, Izland, Írország, Japán, Kenya, Kiribati, Kuvait, Lettország, Libéria, Liechtenstein, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Malawi, Maldív-szigetek, Málta, Marshall-szigetek, Mexikó, Mikronéziai Szövetségi Államok, Moldova, Monaco, Montenegró, Mianmar, Nauru, Olaszország, Új-Zéland, Niger, Észak-Macedónia, Norvégia, Palau, Panama, Pápua-Új-Guinea, Paraguay, Peru, Fülöp-szigetek, Lengyelország, Portugália, Katar, Románia, Szamoa, San Marino, Seychelle-szigetek, Szingapúr, Szlovákia, Szlovénia, Salamon-szigetek, Szomália, Spanyolország, Svédország, Svájc, Togo, Tuvalu, Törökország, Ukrajna, Egyesült Királyság, Uruguay, Vanuatu, Zambia, Zöld-foki Köztársaság
Bahama-szigetek, Eritrea, Észak-Korea, Etiópia, Fehéroroszország, Irán, Kína, Közép-afrikai Köztársaság, Kuba, Mali, Nicaragua, Oroszország, Szíria, Zimbabwe
Algéria, Angola, Antigua és Barbuda, Örményország, Bahrain, Banglades, Barbados, Belize, Bhután, Bolívia, Botswana, Brazil, Brunei, Burundi, Kambodzsa, Kongó, Egyiptom, El Salvador, Egyenlítői-Guinea, Sváziföld, Gabon, Gambia, Grenada, Guinea, Bissau-Guinea, Guyana, Haiti, Honduras, India, Indonézia, Irak, Izrael, Jamaica, Jordánia, Kazahsztán, Kirgizisztán, Laosz, Libanon, Lesotho, Líbia, Madagaszkár, Malajzia, Mauritánia, Mauritius, Mongólia, Mozambik, Namíbia, Nepál, Nigéria, Omán, Pakisztán, Ruanda, Saint Kitts és Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent és a Grenadine-szigetek, Szaúd-Arábia, Szerbia, Sierra Leone, Dél-afrikai Köztársaság, Dél-Szudán, Sri Lanka, Szudán, Suriname, Tádzsikisztán, Thaiföld, Kelet-Timor, Trinidad és Tobago, Tunézia, Uganda, Egyesült Arab Emírségek, Üzbegisztán, Vietnám, Jemen

Forrás: A szerző összeállítása a kapcsolódó információk alapján

2.2. MÉLYEBBEN FEKVŐ OKOK: A TÁRSADALMI ÉS POLITIKAI SZERVEZŐDÉS ÖSSZEBÉKÍTHETETLEN MODELLJEI

Andrej Kortunov (2022) orosz politikai elemző, a moszkvai RIAC (Russian International Affairs Council) vezetője három forgatókönyvet vázol fel a háború kimenetére:

1. 'A liberális hegemonia győzelme'

Oroszország elveszíti a háborút, „megszelídül” és visszahúzódik. Visszatér az Egyesült Államok vezette monopoláris világrend, amelynek egyetlen potenciális kihívója Kína, akivel a Nyugat így könnyebben szót ért.

2. 'Nincs nyertes' forgatókönyv

A katonai konfliktus eldönthetetlenül végződik, megmarad a két (orosz és ukrán) poszt-szovjet politikai és társadalmi berendezkedés éles és kibékíthetetlen ellentéte. A Nyugat kénytelen kompromisszumot kötni Kínával, a közeledés elhúzódik, és több rugalmasságot és engedékenységet követel nyugati részről. Mindez a globális rend megreformálásához vezet: átalakul az ENSZ és intézményeinek rendszere, a nemzetközi közjog archaikus normái szintén átalakulnak, újragondolásra szorul az IMF, a Világbank, a WTO stb.

3. A 'Szakadatlan konfliktus' forgatókönyv

A tartós káosz forgatókönyve, ahol a hosszabb-rövidebb tűzszüneteket kiújuló fegyveres konfliktusok váltogatják. A globális fegyverkezési verseny tovább erősödik, a nemzetközi intézmények összeroppannak a rájuk nehezedő nyomás és a belső tehetetlenség következtében.

Kortunov a kibékíthetetlen konfliktust a két eltérő poszt-szovjet társadalom- és politika szerveződési modell összebékíthetetlenségében látja.

Ukrajna egyértelműen a nyugati modellt választotta. Visszaesésekkel, ellentmondásokkal és a mindent átható korrupciótól a szélsőséges nacionalizmusig és a kisebbségek terjedő számos belső gyengeségével együtt visszafordíthatatlanul elindult a demokratisálódás útján, jövőjét az Európai Unión belül képzeli el.

Oroszország néhány év hezitálás és sikertelen próbálkozás után az elmúlt két évtizedben az ellenkező irányba indult. Hatalmas területi, a természeti források és a népesség terén mutatkozó fölénye ellenére meglehetősen magára maradt a háború eskalációja során, míg Ukrajna minden téren élvezte a Nyugat korlátlan támogatást.

2.3. A NYUGAT ÖNKÉPE ÉS ÖNKORREKCIÓJA – PUTYIN ÉS GAZPUTYIN

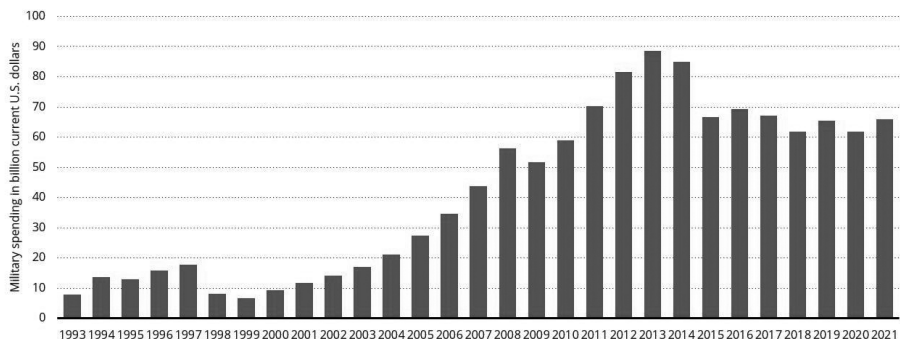
„We stand tall and we see further.” (Madeleine Albright)^[7]

A fenyegető előjelek elszaporodása ellenére – amiket a címzettek vagy nem vettek komolyan, vagy szándékosan figyelmen kívül hagytak –, Európát felkészületlenül érte a háború, ami látszatra a konvencionális hadviselés jegyeit viseli magán, első látásra atavisztikus jelenségnek tűnt. Az európai vezető politikusok remélték, sőt néhányan az utolsó pillanatig hirdették, hogy az ő közvetítésükkel a konfliktus békés úton, tárgyalásokkal rendezhető.

A nyílt fegyveres konfliktus kirobbantását azonban Oroszország részéről a katonai potenciál éveken át tartó, 2008 óta nyomon követhető tudatos és módszeres fejlesztése, az orosz hadsereg „modernizációjára” tett kísérlet, a hibrid háborúra minden lehetséges változatára történő alapos felkészülés jellemezte.

[7] Secretary of State Madeleine K. Albright. Interview on NBC-TV „The Today Show” with Matt Lauer. Columbus, Ohio, February 19, 1998.

3. ábra: Katonai kiadások Oroszországban 1993 és 2021 között, milliárd dollár
 Figure 3 Military expenditure in Russia between 1993 and 2021, billion dollar

Description: Russia spent over 66.9 billion current U.S. dollars on its military expenses in 2021, marking an increase by roughly seven percent from the previous year. Over the observed period, the highest military expenditure of the country was recorded at more than 88 billion current U.S. dollars in 2013. [Read more](#)
 Source: SIPRI, 1993 to 2021

Forrás: Statista, <https://www.statista.com/statistics/1203160/military-expenditure-russia/>

A kontinens függése az olcsó orosz gáztól és olajtól egyoldalú kiszolgáltatottságot és egyben elkényelmesedést eredményezett, több esetben a korrupció új, fehér formáit teremtette meg (Schroder volt német kancellárt alig lehetett rávenni, hogy megválna a Gazprom felügyelőbizottsági tagságától. Putyinhoz és a pénzhez való szoros és egyidejű kötődése miatt illik rá a Gazputyin elnevezés). A vezető nyugati hatalmaknak nem sikerült teljesen megszabadulniuk az univerzális tanítómester beidegződéséről. Mértékadó Madeleine Albright volt amerikai külügyminiszter korábbi megjegyzése, miszerint „mi magasabbak vagyunk és messzebbre látunk a többieknél.” A német industrialista Bruder Müller világképe és sajátos elképzelése a piacról a távlatos és komplex gondolkodás teljes hiányáról tanúskodik: „az olcsó orosz energia az alapja ipari versenyképességünknek.”^[8] Az állítás igaz, csak hiányzik belőle az olcsóság árkalkulációja.

A triumfalizmussal keveredő hübrisz^[9] és az egyoldalú energiafüggésen alapuló gazdasági előnyök adottságként kezelése nem segített Oroszország gyökeresen megváltozott stratégiai és biztonsági koncepciójában rejlő veszélyek megértésében. A NATO európai tagozata és maga az Európai Unió is az Egyesült Államok katonai erejére, Trump bukását követően újra megerősödött vezető szerepére hagyatkozott. Igyekezett fenntartani a jó gazdasági és egyéb kapcsolatokat Oroszországgal és reménykedett a fegyveres konfliktus elkerülésében, vagy legalább távol tartásában. Az európai NATO tagországok vérszesen lecsökkent veszély- és felelősség érzetéről kitűnő látéletet ad Richard Shirreff nyugalmazott tábornok saját tapasztalatain alapuló regénye, a Háború Oroszországgal (War with Russia, 2016).

[8] Ukraine War Pushes Germans to Change. They Are Wavering. <https://www.nytimes.com/2022/04/12/world/europe/germany-russia-ukraine-war.html?searchResultPosition=1>

[9] győzelemtasszággal keveredő önhittség

Az Egyesült Államok Ukrajna NATO tagságának támogatásával maga is indokot szolgáltatott az orosz újra fegyverkezésre, nyomon követte Oroszország katonai újramodernizációját és 2014 óta részt vett Ukrajna védelmi felkészítésében. Ebben közrejárhatott a CIA erős elhatározása, hogy minden eszközzel megakadályozza az orosz titkosszolgálatok újabb beavatkozási kísérletét az amerikai belpolitikába, különös tekintettel a választásokra.

Az Európai Uniót sokkhatásként érte a hidegháborús retorika radikalizálódását követő forró háború kitörése és már korán megmutatókozó elhúzódó jellege. A sokkhatást követően váratlan fordulat következett: Németország pacifista és oroszbarát politikájának 180 fokos fordulata, egy új katonai doktrína félreérthetetlen megfogalmazása, a fegyvergyártás fellendülése és az Ukrajnának juttatott hadisegélyek megsokszorozódása, valamint Finnország és Svédország jelentkezése a NATO-ba.

2.4. SZANKCIÓK

A szankciók kérdése bevezetésük pillanatától, azaz a háború elejétől megosztotta a világ közvéleményét csakúgy, mint a gazdasági, politikai és stratégiai védelmi szakértők táborát.

Az első kritikák kiemelték: a szankciókra az agresszor jó előre felkészülhetett, így azok elsősorban a kiszolgáltatott társadalmat és tovagyűrűző hatásaik miatt a világ legszegényebb országait – elsősorban Afrikát – sújtják. Ezért morálisan és politikailag elfogadhatatlanok. Tovagyűrűző hatásaik miatt több kárt okoznak a szankciókat kivéteknek, mint amennyi eredményt el lehet érni velük.

Rövid távon úgy tűnhetett, ez az érvelés többé-kevésbé megállja a helyét. Az oroszok kevesebb luxusautót vásárolnak, az IKEA és McDonalds helyett meg kell találniuk a fogyasztás és időtöltés helyi alternatíváit. Megnehezült, sokak számára ellehetetlenült a nyugati fogyasztási szokások és turizmus fenntartása, de ettől még nem állt le a hadigazdaság. A háború nem kalkulált elhúzódása következtében közép- és hosszú távon azonban más a helyzet.

A nagy technikai hozzáadott értékkel rendelkező importcikk, chipsek és félvezetők importjának megszűnése az élet minden területét érinti, de negatív hatásai a fegyvergyártásra, és a hadieszközök alkatrészekkel való folyamatos ellátásra katasztrofális következményekkel jár a háború kimenetele szempontjából. E mellett hosszú időre visszaveti az ország gazdasági növekedését, aláássa teljesítő képességét.

Az olcsó export olajról való leválás nem lesz gyors és fájdalommentes folyamat. De az alternatívák keresése megindult. Amennyiben sikerrel végződik, Oroszország elveszíti legfontosabb zsarolási potenciálját. Ebben az esetben is igaz, hogy a kisebb és kitétebb országok, különösen Oroszország szomszédai, nagyobb áldozatokra kényszerülnek és kevesebb lelkesedést mutatnak a szankciók fenntartása és további bevezetése kérdésében. Az EU-n belül folyó viták fordulatai igen tanulságosak egy új európai védelmi architektúra kialakítása szempontjából.

Egy másik fontos tanulság az európai társadalmak és politikai vezetőik kezdeti reakcióinak paradox jellege. Az értelmetlen áldozatok és kegyetlenkedések szülte jogos felháborodás rossz tanácsadónak bizonyult amikor a kirekesztés kiterjedt az orosz

magas kultúra, tudomány és sport képviselőire. Csajkovszkij kitiltása Európa koncert-termeiből jelentősen megnövelte Putyin elnök és a háború népszerűségét.

2.5. A HÁBORÚ ÚJ VONÁSAI

Számtalan formája, a már-már feledésbe merült, Európában elképzelhetetlennek hitt konvencionális hadviseléstől a cyber-támadásokon át a zavar- és félelemkeltés legváltozatosabb technikai szintjéig terjed. A sok új látható és láthatatlan ismérv közül kiemelkedik, hogy az orosz-ukrán háború az első a világon, amit drónokkal is vívnak. A civil lakosság életkörülményei, az emberi biztonság elleni folyamatos és brutális támadások felkerültek a háborús bűnök listájára.

A határmenti ukrán lakosság Oroszországba deportálásáról nincsenek pontos adatok, ahogyan a háború okozta környezetpusztításról sem, ahogyan a folyamatos és tervezett erőszaktevésekről, foglyok megkínzásáról és kivégzésekről sincs még pontos statisztika. Annyi bizonyos, hogy a lista hosszú lesz.

A korlátozott atomtámadás fenyegetése azonban az eskaláció veszélyének szintemelkedéséhez vezetett és új dimenziót nyitott meg a komplex válságok körében: fizikai értelemben is közvetlen közelbe hozta az általunk ismert és működtetni vélt emberi civilizáció elpusztításának lehetőségét. A végveszélyt. Az önpusztítás ingája elérte a lengéshatárt. Kérdés, hogy tudunk-e, akarunk-e tenni közösen a megoldásért, és ha igen, ki és mit tehet?

2.6. QUI PRODEST?

Érdekes módon, csak kevesen feszegetik a legalapvetőbb kérdést: kinek használ a háború?

Az elhúzódozó fegyveres konfliktus a két oldal katonai ipari komplexuma, az illegális fegyverkereskedők, a kartellekbe tömörült olajtermelők és szállítók, mint például az OPEC húzhatnak hasznot. Az orosz oligarchák érzékeny veszteségeket szenvedtek a háború alatt, többen szenvedtek váratlanul halálos balesetet. Az oligarchák nemzetközi hálózata viszont sokat profitált. A függetlenségéért küzdő Ukrajna, ha el is éri célját, nagyon nehéz lesz talpra állnia és teljesíteni az EU-csatlakozás feltételeit. Egyelőre azonban semmi jele a fegyverszünetnek, vagy a kompromisszumkötésnek. A háború után egy tönkretett, tömegsírokkal, szétbombázott civil infrastruktúrával, fegyver temetőkkel, rejtett aknákkal és fel nem robbant rakétákkal teli országot kell majd újjáépítenie.

Az amerikai Katonai Ipari Komplexum egyértelmű nyertese a háború elhúzódozásának: a gyorsan avuló legmodernebb fegyverek jelentős részét segélyként kapta meg Ukrajna, ezáltal tesztelni és amortizálni is lehetett őket. Az új megrendelések pezsdítően hatnak a technikai újításokra (Devlin, 2022).

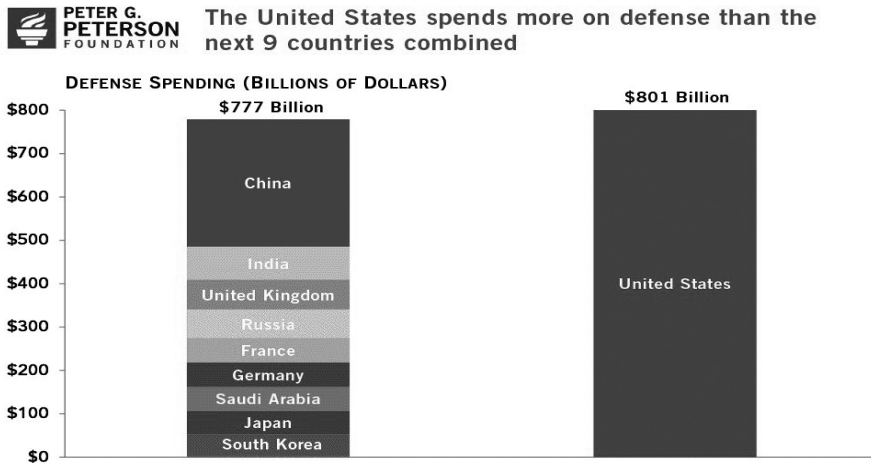
2.7. A KATONAI IPARI KOMPLEXUM ÚJ ERŐRE KAP

Eisenhower elnök 1961-es leköszönő beszédében felhívta a figyelmet a katonai-ipari komplexum túlterjeszkedésének veszélyeire. A tábornok úgy vélte, az állam és a magán-

szektor összenövéséből garantált profitot húzó szektor alááshatja az amerikai demokráciát. A hadiipari létesítmények irányítják Amerikát, de lassan az egész világot és ez felveti a rossz kezekbe került hatalom befolyásának veszélyét (Ledbetter, 2011).

Az Egyesült Államok katonai költségvetése ma hatvan évvel Eisenhower figyelmeztetése után háromszorosa a legfőbb riválisnak tartott Kína hadiipari költségvetésének.

4. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok és 9 másik ország katonai célú kiadásai 2021-ben
Figure 4 Military spending by the United States and nine other countries in 2021

SOURCE: Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI Military Expenditure Database, April 2022.
NOTES: Figures are in U.S. dollars converted from local currencies using market exchange rates. Data for the United States are for fiscal year 2021, which ran from October 1, 2020 through September 30, 2021. Data for the other countries are for calendar year 2021. The source for this chart uses a definition of defense spending that is more broad than budget function 050 and defense discretionary spending.
© 2022 Peter G. Peterson Foundation PGPF.ORG

Forrás: Stockholm International Peace Research Institute, Military Expenditure Database, April 2022

Úgy tűnik, az afganisztáni váratlan, megmagyarázatlan és következményeit tekintve is kínos kivonulás után nem sokáig kellett várniuk a hadiipar beszállítóinak. Az USA gyorsan rátalált a „jó háborúra”. A katonai-ipari komplexum újra felpörgött, a szinte mindenben késhegyig tartó küzdelmet folytató republikánusok és demokraták közösen támogatják a Pentagon háborús költségvetését (Bacevich, 2022).

Ahogy a fegyverraktárak kiürültek, máris megindult a fegyverek „következő generációjának” előállítására. Ahhoz, hogy a legújabb haditechnika bevetése hatásos legyen, a meglévő kapacitás mintegy 60–70%-ának megsemmisülésére van szükség.

A katonai-ipari komplexum a hidegháborút követően majdnem feledésbe merült fogalma újra előtérbe került. Az amerikai katonai-ipari komplexum 2023-ra vélhetően holtpontra jut, selejtezi raktárban porosodott fegyvereit és kipróbálja a legújabb haditechnikát. Meglesznek a hosszútávú megrendelések, a további anyagi áldozatok szükségtelenné válnak. Ha a háború holtpontra jut, elérkezik a békekötés, de legalább a tűzszünet ideje.

Az orosz katonai-ipari komplexumról nehezebb képet alkotni. Putyin minden eszközt felhasználva folytatja a fegyverkezést. Az atomfegyverek terén meglévő hatalmas előny jelentős zsarolási és fenyegetési potenciált biztosít Oroszország számára.

2.8. MIKOR, HA NEM MOST? AZ EURÓPAI UNIÓ ÚJ LEHETŐSÉGET KAPOTT

Josep Borrell, az EU kül- és biztonságpolitikáért felelős főképviselője a háború kezdetétől fogva éles hangon elítélte az agressziót, felszólítva a háborút elindító Putyin elnököt döntése visszavonására és a békétárgyalások megkezdésére Oroszország, Ukrajna és Európa érdekében.

Putyinnak be kell látnia, szól az érvelés, hogy a katonai invázió számításainak éppen az ellenkezőjét eredményezte: megerősítette az ukrán társadalom kulturális és nyelvi identitását és szuverenitás iránti elkötelezettségét. Ezen kívül soha nem látott egységbe forrasztotta az Európai Uniót és a NATO-t.

Az Európai Unió minden lehetséges módon támogatja Ukrajnát: pénzügyi eszközökkel, humanitárius segítséggel, a háborús menekültek befogadásával és a védekezéshez szükséges katonai eszközök, segélyszállítmányok biztosításával. Ezen kívül elkezdte a kemény áldozatokat követelő, körülményes és elhúzódó lekapcsolódást az orosz gázszállításról és az átállást alternatív energiaforrások igénybevételére.

Borrell úgy véli, mindez az EU nemzetközi szerepének megerősödéséhez vezet, és kimondható, hogy egy új, geopolitikai Unió van születőben (European Union EXTERNAL ACTION^[10], 26. 04. 2022).

Azzal, hogy az EU Ukrajna védelmére kel az orosz invázióval szemben, egyben elutasítja „a dzsungel törvényét, miszerint az „erő szüli a jogot” – állítja Borrell. A semlegeség ebben a helyzetben elfogadhatatlan, nem tehető egyenlőségjel támadó és megtámadott közé. A „speciális katonai műveletek” önvédelemként történő beállítása, az ukrán társadalom és politikai vezetés náciaként történő beállítása egy történelemhamisításon alapuló ideológiai narratíva részei, amely belpolitikai célokat szolgál. Az erre való hivatkozással lehet letörni a háborúellenes megmozdulásokat.

Emmanuel Macron 2022. május 9-i Európai parlamentben Európa jövőjéről szóló konferencián egy Európai Politikai Közösség (EPC) létrehozására tett javaslatot: Josep Borrell június 10-én, 44 ország vezetőinek bevonásával tanácskozást kezdeményezett a javaslatról. Október 6-án a Prágai Várban 40 ország vezetői megtartották a szervezet első tanácskozását. Az összejövetelen részt vett Ursula von der Leyen, a Bizottság elnöke, és Charles Michel, az Európai Tanács elnöke. Volodymyr Zelensky, Ukrajna elnöke online kapcsolódott a tanácskozáshoz. Az EU tagállamokon kívül részt vettek: Albánia, Örményország, Azerbajdzsán, Bosznia és Hercegovina, Grúzia, Izland, Koszovó, Liechtenstein, Moldova, Montenegró, Észak-Macedónia, Norvégia, Szerbia, Törökország és az Egyesült Királyság állam- és kormányfői. Oroszországot és Fehéroroszországot nem hívták meg az összejöve-

[10] European External Action Service (EEAS) <https://www.eeas.europa.eu/en>

telre. Olaf Scholz német kancellár az EPC-t „nagy innovációnak” nevezte, amely lehetővé teszi az európai vezetők számára, hogy szabadon egyeztessenek közös problémáikról.

Az EPC a tervek szerint évente kétszer fog ülésezni, legközelebb 2023 júniusában Moldovában, ősszel Spanyolországban.

Olaf Scholz augusztus 29-én a Prágai Egyetemen nagyívű beszédet tartott az Európa és az Európai Unió előtt tornyosuló kihívásokról és lehetőségekről, amiben kiemelten szerepelt a szolidaritás kérdése, de helyet kapott Európa eredeti békemissziójának helyreállítása, a szoros együttműködés a NATO tagállamok között, az Egyesült Államokhoz fűződő viszony, a szuperhatalmi pozíció felé törekvő Kína és az Európai Unió küszöbön álló bővítése. A kancellár nyíltan beszélt az EU gyenge pontjairól, a keleti bővítés be nem váltott ígéreteiről, a szerződések és egyezmények elodázhatatlan reformjáról. Az európai szabályok nincsenek kőbe vésvé, – ha kell, megváltoztathatók, még hozzá „igen gyorsan”. A gyors döntésekre, a vétőjog helyébe lépő többségi szavazásra, a Bizottság működésének hatékonyra tételéhez elengedhetetlenül szükség is lesz az Ukrajnát, Moldovát és Grúziát is magában foglaló tíz új tagállam felvételéhez. Ahhoz, hogy az Európai Unió nagyobb felelősséget tudjon vállalni saját biztonságáért és meghatározó tényezővé válhasson globálisan, erősebb szuverenitásra van szüksége, de mindenekelőtt meg kell szabadulnia az energia import terén az egyoldalú függésektől. Nem kevésbé van szükség a védelem terén érvényesülő szinergiákra, egy közös európai védelmi szervezet létrehozására. E mellett természetesen NATO maradna az európai biztonság legfontosabb garanciája és az Egyesült Államok maradna a kibővített és megerősödött EU legfontosabb szövetségese.

„Mikor ha nem most?” és „Ki, ha nem én?” idézte Scholz a ’89-es bársonyos forradalom nagy kérdéseit, amelyek az egyetem falán található bronztablán őrzik a nagy pillanat szellemiségét. Mikor, ha nem most tennénk le a szabadság, biztonság és demokrácia alapkövét? „Mikor, ha nem most haladnánk meg az együttműködésünket akadályozó különbségeinket? Ki, ha nem mi kelne az európai értékek védelmére, otthon és külföldön egyaránt?” (Speech by Federal Chancellor Olaf Scholz, 2022)

Scholz beszéde híján volt az európai politikusokra jellemző kioktató hangnemnek és a problémákat szőnyeg alá söprő általánosításoknak. Igazi mérföldkő egy új úton, ami váratlanul nyílt meg Európa előtt.

Az Európai Unió javaslata egy új Marshall segélyre^[11] szintén önreflexióról tanúskodó hosszú távú gondolkodásra és közös felelősségvállalásra utaló, megoldáskereső javaslat, amelynek konkrétumairól egyelőre keveset tudni.

Putyin és az orosz hadvezetés és hadsereg háborús bűnökért történő felelősségre vonása egyre konkrétabb és artikuláltabb formát ölt, de egyelőre nem a háború befejezését, inkább elhúzódtását erősíti. Emmanuel Macron francia köztársasági elnök 2022. december 2-i hivatalos washingtoni látogatását követő kommuniké is mutatja ezt a kettősséget.

[11] International Expert Conference on the Recovery, Reconstruction and Modernisation of Ukraine, Berlin 2022. október 25.

Macron és Scholz személyében a francia-német tengely újra mozgásba lendülhet, és nem kizárt, hogy Ursula von der Leyen és Josep Borrell átviszik ezt a lendületet az Unió egészére. Szomorú tény, hogy erre az új nyitásra háború nélkül aligha kerülhetett volna sor

2.9. MINDÖRÖKKÉ HÁBORÚ – AFGHANISTAN FOREVER?

A kérdést egy előadásomban tettem fel (Miszlivetz, 2022). Az azóta eltelt fél év során pillanatokra felcsillant a tűzszünet és a tárgyalásos rendezés esélye, és jelentkezők is akadtak a közvetítésre, azonban a két harcban álló fél és az Ukrajnát támogató NATO (és a „Nyugat”) összehétközhetetlenül ragaszkodik saját céljaihoz és egyoldalúan kijelölt tárgyalási feltételeihez.

Tekintettel Oroszország minden eddigi katonai kudarca ellenére meglévő emberi és anyagi erőforrásaira, valamint az egész politikai rendszer ideológiai, politikai és szervezeti értelemben vett háborús jellegére, Ukrajna teljes győzelme az állandó nyugati katonai segítség ellenére sem reális. Oroszország feladhatja frissen hódított területeinek egy részét, de a Donetskből és Luhanskból való kivonulás belátható időn belül valószínűtlen. Ugyanakkor a Nyugat eltökéltsége ideológiai és politikai szinten tagadhatatlan, de feláldozható erőforrásait tekintve ez a támogatás véges.

Nem segíti a béketárgyalások megkezdését egy másik gonosz probléma vagy paradoxon sem: Miközben a német kancellár telefonon egyeztet az orosz elnökkel a tárgyalások elindításának lehetséges feltételeiről, nemzetközi szervezetek folyamatosan frissítik és teszik közzé az orosz háborús bűnök és bűnösök listáját, élén Putyinnal. Ezt a kettős üzenetet nehéz egyértelműsíteni: 'üljünk le, kössünk kompromisszumot, legyen béke, aztán mehetsz a börtönbe életfogytiglan!'

Ugyanakkor éppen az atomháborús fenyegetettség, valamint a közvélemény és a politikai helyzet várható megfordulása siettetheti a tárgyalásos rendezést.

3. ÖSSZEFOGLALÁS

1/ A világrendszer az egyensúlytalanság állapotába került és nem képes visszakerülni az egyensúlyi állapotba. A rendszer a radikális átalakulás vagy felbomlás alternatívája előtt áll.

2/ Az átalakulás folyamata a 21. század elején gyorsult fel és terjedt ki az élet minden területére.

3/ A globális kihívásokra egyelőre nem érkeznek megnyugtató, békés és stabilitás felé mutató válaszok, különösen hiányoznak az átfogó, „egészlátó” (holisztikus) és komplex stratégiák.

4/ Az elhúzódó orosz-ukrán háború ebben az értelemben a tanácstalanság és tehetetlenség jelének is tekinthető. A béketeremtés korábbi perspektívái csődöt mondtak, módszerei alkalmazhatatlanok.

5/ A nemzetközi és regionális biztonságpolitikai szervezetek felbomlóban vannak, vagy az ENSZ-szel az élen az inkompetencia és eljelentéktelenedés felé sodródnak;

6/ Ennek is köszönhetően az etno-nacionalizmusok és a különféle előjelű populizmusok radikalizálódnak, a politikai narratívák sok esetben elveszítik a kapcsolatot az őket körülvevő gyorsan változó valósággal. E helyett magukat próbálják a valóság helyére állítani, belső használatra látszatvilágokat hoznak létre. Ezek a mesterségesen előállított buborékok azonban nem örök életűek, könnyen szétpattanhatnak az egymással való ütközésben vagy szétrepesztheti őket a globális átalakulás valamelyik hulláma;

7/ A nemzetállamok méretében és kapacitásaiban mutatkozó hatalmas különbségeket a „nagyok” világpolitikai egyensúly, konszenzus, igazodási pontok, azaz „rend” híján egyre nyíltabban próbálják meg a maguk javára fordítani;

8/ Közülük is kiemelkedik Oroszország, aki az érdekelletéket az ellenség-barát kizárólagos bináris kód alapján értelmezve, a nemzetközi jog alapelveit és saját korábbi kötelezettségvállalásait figyelmen kívül hagyva katonai erőszakkal, zavar- és félelemkeltéssel, kiterjedt, technikailag magas szinten működő titkosszolgálati módszerekkel próbál érvényt szerezni akaratainak.

9/ Oroszország a 2000-es évek elejétől kezdett letérni a demokratizálódás és az „európai opció” útjáról, az évtized végére végleg leszámolt Gorbacsov és Jelcin törekvéseivel, a Kelet-Nyugat együttműködés és bizalomépítés elvével.

10/ A bizalomvesztés – ahogyan a bizalom kiépítése is – kölcsönösségen alapul. Az Egyesült Államok vezette NATO semmibe vette Putyin elnök határozott elutasítását a NATO további bővítése, különösen az Ukrajnának felajánlott csatlakozási lehetőséggel szemben.

11/ A 2014-ben kitört, és valódi békekötés helyett rossz kompromisszumot, „befagyott” konfliktust eredményező háború 2022 februárjától „speciális katonai műveletként” eszkalálódott, az élet minden területére kiterjedő erőszakos, könyörtelen és elhúzózó fegyveres konfliktusba torkollott;

12/ aminek lefolyásával és kimenetelével kapcsolatban a szembenálló felek téves számításokkal éltek: Ukrajna gyors lerohanása és kapitulációja ugyanúgy elmaradt, mint Oroszország „visszaszorítása” és a nyugati gazdasági szankciók gyors térdre kényszerítő hatása.

13/ Miközben a háborús pusztítás minden területen folytatódik, ezért felmérhetetlen, Ukrajna EU tagsága a jövő kódéba vész, a szankciók és egyéb kirekesztő intézkedések Putyin népszerűségét és a háború elfogadottságát sokáig inkább növelték, mint csökkentették Oroszországban. Ez a tendencia az elszenvedett veszteségek és kudarcok és az egyre erősödő nemzetközi felháborodás miatt megfordulni látszik.

14/ A civil lakossággal szembeni kegyetlenkedések, a civil infrastruktúra lerombolása és a „korlátozott” atomháborúval történő fenyegetés a „Nyugatot” a második világháború óta nem tapasztalt egységbe forrasztotta;

15/ A NATO európai része megerősödött és bővülés előtt áll, az európai társadalmak túlnyomó többsége belső megosztottságaik ellenére Ukrajna anyagi, erkölcsi és politikai megsegítése mellett áll és kész vállalni az egyoldalú olajfüggésből való kiszabadulás megpróbáltatásait;

16/ Miközben a militarizálódás, a szédületes tempóban felfutó fegyvergyártás és kereskedelem, valamint a hagyományos fűtőanyagokra történő visszaállás aláássa a környezettudatos, „zöld” Európa alaptörekvéseit.

17/ A közvetlen fegyveres konfliktusból, Ukrajna védelmi potenciáljának folytatólagos megerősítéséből és Oroszország szankcionálásából kimaradó országok Oroszországot elítélő határozatoktól való tartózkodása nem mentesíti őket az érintettségétől: az OPEC tagországok mesés profitra tesznek szert az olajárak magas szinten tartásából, virágzik az illegális fegyver- és emberkereskedelem, a leginkább kiszolgáltatott – főként afrikai – országokat jobban sújtja az élelmiszer-válság és fűtőanyag hiány.

18/ Oroszországnak nem sikerült kialakítani a Techno-autokráciák és Technodemokráciák új kétpólusú világrendjét, a szabadság és egyenlőség–aspirációk nagy erővel és váratlanul törnek előre Kínában, Iránban és a világ számos pontján. Ukrajna függetlenségért folytatott küzdelme inspirálja a zsarnokság elleni lázadást, váratlan, új horizontális szövetségek kezdenek kialakulni a civil társadalom berkeiben.

19/ Bár egy új rend körvonalai még alig mutatkoznak, új szereplők már feltűnnek a színen. A demokráciák többsége belső válsággal küzd és átalakulóban van, miközben a demokrácia vonzereje növekszik: Az iráni nők kitarító szabadság-mozgalma, a kialakuló kínai középosztályok Covid-lázadásából rendszerváltást és demokráciát követelő fellépései futótűzként terjednek.

20/ Az autokráciák eresztékei recsegnek; nem sikerült elszigetelniük és végleg elhallgattatniuk a fogságukba került társadalmakat.

21/ De fennmaradt a kulturális és etnikai nacionalizmusok és vallási fundamentalizmusok megosztó ereje, ami a világrend nélküli világban prolongálhatja a „mindörökké háború” állapotát.

22/ Ez a veszély mindaddig fennáll, ameddig az erőszak jövedelmező üzletág marad a neoliberalis fundamentalizmus politikai piacain, ahol cinikus politikai vállalkozók azon versenyeznek, ki tud többet kihasítani a közvagyonból.

23/ És ameddig egy demokratikusabb és igazságosabb világ régi és új játékosai nem képesek létrehozni a sötét pénzek ellenőrzésére alkalmas új globális pénzügyi rendszert.

24/ Az emberi világ felhalmozott problémáinak nem létezik katonai megoldása. A „háború mindörökké” forgatókönyvnek csak képzelt győztesei lehetnek az atomfegyvetés korában.

25/ Az emberi biztonság nem egyenlő a hatalmas és erős államok katonai és területi biztonságával. A környezet, az egyén, a családok, a közösségek, a megélhetés és munkavállalás biztonságát is magában foglalja. Csakúgy, mint a politikai, egészségügyi és élelem-biztonságot.

26/ Ahhoz, hogy ezt az állapotot megközelítsük, képesnek kell lennünk a komplex problémák komplex megközelítésére a tudományos kutatásban csakúgy, mint a politikában.

27/ A paradigmaváltást az új tudás és a kormányzatok/döntéshozatal közötti kapcsolat kiegyenlítése és kölcsönös bizalmon alapuló megerősítése hozhatja el. Egy olyan párbeszéd és együttműködés, amihez a belátáson és akaraton kívül nincs szükség különleges forrásokra.

28/ A most folyó hibrid háborút, ami egyre inkább az emberi biztonság ellen folyik, nem megnyerni, hanem befejezni kell. Az első lépés a nemzetközi jog helyreállítása: a háborús bűnök kivizsgálása, a vizsgálat eredményeinek érvényesítése.

29/ A békekötésnek, ha nem akarjuk, hogy a következő háború hivatkozási

alapja legyen, el kell kerülnie a korábbi békekötések egész társadalmakat megalázó, büntető jellegét. Nem területeket és államhatárokat, hanem az emberi biztonságot kell hosszú távon garantálnia.

A háború és béke kérdése a 21. század első negyedében az atompusztítás fenyegetettsége miatt élre tört a gonosz, megoldhatatlannak látszó problémák sorában. Mégsem elkerülhető, hogy tárgyalás induljon és döntés szülessen a béke feltételeinek megteremtése érdekében. Akkor sem, ha szinte biztosra vehető, hogy első lépésben nem születik tartós megoldás, és a megoldási kísérlet korrekcióra, újragondolásra fog szorulni.

A komplex, paradoxonokat is kezelni képes gondolkodásnak meg kell jelennie a döntéshozatali kormányzati képességek tárházában, ha el akarjuk kerülni, hogy a megoldatlan konfliktusok maguk alá temessék az emberi civilizáció eddigi vívmányait.

A jövőt döntéseinkkel – akarva-akaratlanul – folyamatosan, nap mint nap szankcionáljuk.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Szeretnék köszönetet mondani Dóka Henriettának (könyvtáros, iASK) a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségével.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barber, B. R. (2004) Imperialism or Interdependence? *Security Dialogue*, 35, 2, pp. 237–242.
- Bauman, Z. (2000) *Liquid modernity*. Polity Press, Oxford.
- Bauman, Z. (2005) *Liquid life*. Polity Press, Oxford.
- Bauman, Z. (2012) Times of interregnum. *Ethics & Global Politics*, 5, 1, pp. 49–56.
- Bogárdi J. (2022) *Vízből vagyok, vízzé leszek. Miért forog a víz körforgása körül a világ?* Typotex, Budapest.
- Brooks, D. (2020a) *The threat within the threat: Global climate change and emerging disease = Kettős veszély: A globális klímaváltozás és a gyorsan terjedő fertőző betegségek kapcsolata*. iASK Working Paper, Polányi Centre, I. WP01. <https://iask.hu/en/the-threat-within-the-threat-global-climate-change-and-emerging-disease-by-dan-brooks/> Letöltve: 10. 11. 2022.
- Gramsci, A. (2011) *Letters from Prison*. Columbia University Press, New York.
- Hankiss E. (2011) A bizonytalanság kora? In Miszlivetz F. (Szerk.): *A bizonyosság vége avagy Quo vadis demokrácia?* Savaria University Press, Szombathely. pp. 11–16.
- Jensen, J. (2010) *Globalizing Governance in a Multi-Stakeholder World*. Lambert Academic Publishing, Saarbrücken.
- Jensen, J. (2011) Whose Rules? Globalizing Governance and The Great Disruption. In Daniele, A.–Guido, M. (Eds.): *European Democracy and Cosmopolitan Democracy*. Altiero Spinelli Institute for Federalist Studies, Ventotene. pp. 135–157.
- Jensen, J. (2014) *Globalizáció és új kormányzás*. Mundus Novus Kft., Budapest.
- Kaldor, M. (2007) *Human Security: Reflections on Globalization and Intervention*. Polity Press, Cambridge.
- Kerekes S.–Mátay M. (2022) Nem ergodik és vad problémák a közpolitikában! *Szabad Piac: Gazdaság- Társadalom- és Bölcsészettudományi folyóirat*, 1, pp. 17–35.

- László E. et al. (1977) *Goals for Mankind: On the New Horizons of Global Community*. New American Library, New York.
- Ledbetter, J. (2011) *Unwarranted Influence: Dwight D. Eisenhower and the Military-industrial Complex*. Yale University Press, New Haven–London.
- Schöpflin Gy. (2015) Europe: An epistemological crisis. In Jensen J.–Miszlivetz F. (Eds.): *Reframing Europe's Future: Challenges and failures of the European construction*. Routledge, New York. pp. 7–18.
- Shirreff, R. (2016) *War with Russia: An Urgent Warning from Senior Military Command*. Coronet, London.
- Snyder, T. (2018) Ivan Iljin, Putyin filozófusa. Wessely Anna fordításában megjelent: *BUKSZ*, 2–4, pp. 258–266.
- Snyder, T. (2022) Ukraine Holds the Future. *Foreign Affairs*, 101, 5, pp. 124–141.
- V-Dem Institute (2022) *Democracy Report 2022: Autocratization changing nature?* University of Gothenburg, Gothenburg. https://v-dem.net/media/publications/dr_2022.pdf Letöltve: 13. 06. 2022.
- Zelikow, P. (2022) The Hollow Order: Rebuilding an International System that Works. *Foreign Affairs*, 101, 4, pp. 107–119.

INTERNETES FORRÁSOK:

- 2022 *Special Report on Human Security. New threats to human security in the Anthropocene: Demanding greater solidarity*. United Nations Development Programme, 2022. <https://hdr.undp.org/content/2022-special-report-human-security> Letöltve: 28. 07. 2022.
- Bacevich, A. J. (2022) *The Ukraine war is ballooning America's military industrial complex*. <https://newrepublic.com/article/166233/ukraine-war-us-military-spending-biden> Letöltve: 27. 07. 2022
- Brooks, D. (2019) *Focusing the DAMA Protocol – 4th Blue Sky Conference*, 2019. <https://iask.hu/en/video/daniel-r-brooks-focusing-the-dama-protocol-4th-blue-sky-conference/> Letöltve: 10. 11. 2022.
- Brooks, D. (2020b) *An evolutionary view of the tragedy of the commons*. <https://iask.hu/en/video/daniel-brooks-an-evolutionary-view-of-the-tragedy-of-the-commons/> Letöltve: 10. 11. 2022.
- Devlin, B. (2022) *The military-industrial-complex's big break in Ukraine*. <https://www.theamericanconservative.com/the-military-industrial-complexs-big-break-in-ukraine/> Letöltve: 27. 08. 2022.
- *Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine*. <https://digitallibrary.un.org/record/3994052?ln=en> Letöltve: 18. 11. 2022.
- *G20 Bali Leaders' Declaration. Bali, Indonesia, 15–16 November 2022*. <https://www.consilium.europa.eu/media/60201/2022-11-16-g20-declaration-data.pdf> Letöltve: 20. 11. 2022.
- *Jomo Kwame Sundaram interview – Could the Ukraine conflict be an opportunity for the global south?* <https://frontline.thehindu.com/world-affairs/interview-jomo-kwame-sundaram-could-the-russia-ukraine-conflict-be-an-opportunity-for-the-global-south/article65958537>. ece Letöltve: 14. 11. 2022.
- Kortunov, A. (2022) *Three scenarios for the end of the war in Ukraine*. <https://www.economist.com/by-invitation/2022/05/20/andrey-kortunov-offers-three-scenarios-for-the-end-of-the-war-in-ukraine> Letöltve: 20. 07. 2022.

- Miszlivetz F. (2022) *Afghanistan Forever?* 27th International Summer University, 2022. 06. 29. <https://www.youtube.com/watch?v=aMvW1U6IhNc> Letöltve: 10. 11. 2022.
- Speech by Federal Chancellor Olaf Scholz at the Charles University in Prague on Monday, 29 August 2022. <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/scholz-speech-prague-charles-university-2080752> Letöltve: 18. 10. 2022.
- Szentes T. (2022) *Extreme final peril*. <https://www.networkideas.org/featured-articles/2022/11/extreme-final-peril/> Letöltve: 23. 11. 2022.
- *Ukraine refugee situation*. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> Letöltve: 29. 11. 2022.
- *Ukraine war pushes Germans to change. They are wavering*. <https://www.nytimes.com/2022/04/12/world/europe/germany-russia-ukraine-war.html?searchResultPosition=1> Letöltve: 08. 11. 2022.
- *US using Ukrainians as bargaining chip in 'great game', says ex-Russian president*. <https://tass.com/politics/1528119> Letöltve: 09. 11. 2022.

EGYÉB FORRÁSOK:

- Secretary of State Madeleine K. Albright. Interview on NBC-TV “The Today Show” with Matt Lauer. Columbus, Ohio, 19 February 1998.